

связи, прогнозирование). - Харьков: Вища школа. Изд-во при Харьк. ун-те, 1980. - 152 с.

12. Иванов В.А. Рецидив преступлений: уголовно-правовые и криминологические аспекты: автореф. дисс.... канд. юрид. наук: 12.00.08, Омск, 2002. - 23 с.

13. История и методология науки : учебное пособие, Ярославль, 2011. - 198 с. - С.8

14. Колот А.М. Міждисциплінарний підхід як домінанта розвитку економічної науки та освітньої діяльності // Соціальна економіка. - 2014. - Випуск 48, №1-2. - С.76-83. - С.77

15. Коротких М.М. Рецидив как вид множественности преступлений в российском уголовном праве: дис. канд. юрид. наук. 12.00.08., Владивосток, 2001. -209 с.

16. Некрасов А.П. Пенитенциарный рецидив в исправительных учреждениях: теория исследования и меры противодействия: дисс... докт. юрид. наук.: 12.00.08., 2005. - 436 с.

17. Николайченко В.В. Пенитенциарные и постпенитенциарные преступления: криминологическая теория и практика: автореф. дис..... доктора юрид. наук.: 12.00.09., - Саратов, 2006. - 40 с.

18. Попов В.И. Рецидив преступлений: состояние, тенденции, предупреждение. М., 1998. - 51 с.

19. Разумова Е.М. Психологические особенности личности преступников-рецидивистов: 19.00.01. дис. канд. психолог. наук. СПб., 2007. - 195 с.

20. Сущенков А.К. Рецидив преступлений и проблемы исполнения наказания в виде лишения свободы. автореф. дис..... канд. юрид. наук.: 12.00.08., Рязань, 2003. - 20 с.

21. Тіщенко В.В. Наукові передумови розробки теоретичних основ криміналістичної методики розслідування // Наукові праці Одеської національної юридичної академії / МОН України, ОНЮА. - О., 2006. - Т.5. - С.288-237

22. Фокс В. Введения в криминологию. Москва «Прогресс», 1980. - 311 с.

23. Щербakov С.В. Рецидивная преступность: криминологическая характеристика и проблемы предупреждения. дис.канд. юрид. наук.: 12.00.08., М., 2009. - 169 с.

Касько В. М.,

аспірантка кафедри криміналістики

НУ «Одеська юридична академія»

Надійшла до редакції: 18.01.2017

УДК 343.98

ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НАНЕСЕННЯ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ

Загородній І. В.

У статті розглянуто поняття і зміст обставин, що підлягають встановленню при розслідуванні нанесення тілесних ушкоджень. Розкрито значення правильного визначення кола цих обставин для оптимізації процесу досудового розслідування і вирішення завдань кримінального провадження, розроблено їх систематизований перелік.

Ключові слова: тілесні ушкодження, розслідування нанесення тілесних ушкоджень, предмет доказування, обставини, що підлягають встановленню.

В статье рассмотрены понятие и содержание обстоятельств, подлежащих установлению при расследовании нанесения телесных повреждений. Раскрыто значение правильного определения круга этих обстоятельств для оптимизации процесса досудебного расследования и решения задач уголовного производства, разработан их систематизированный перечень.

Ключевые слова: телесные повреждения, расследование нанесения телесных повреждений, предмет доказывания, обстоятельства, подлежащие установлению.

The article describes the concept and content of the circumstances to be established when investigating cases of infliction of bodily damage. The value of identifying the right range of circumstances to optimize the process of pre-trial investigation and solving of tasks of criminal proceedings developed by their systematic list.

Key words: injuries, the investigation of the bodily injuries, subject of proof of circumstances to be established.

Постановка проблеми. Обставини, що підлягають встановленню під час досудового розслідування, мають принципове значення для розробки криміналістичних методик розслідування злочинів. З одного боку, чинне

кримінально-процесуальне законодавство визначає перелік обставин, які підлягають доказуванню в рамках кримінального провадження, з іншого, у структурі окремих методик розслідування злочинів цей перелік завжди конкретизується, виходячи з положень кримінального закону та обставин окремого злочину. Правильне визначення обставин, що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях за фактами нанесення тілесних ушкоджень дозволяє оптимізувати процес досудового розслідування і вирішити передбачені ст. 2 КПК України завдання кримінального провадження.

Дослідження за темою. Проблема побудови методики розслідування насильницьких злочинів, а також дослідженню обставин, що підлягають встановленню під час розслідування у кримінальному провадженні, приділено уваги в роботах Ю.П. Аленіна, В.П. Колмакова, В.В. Логінової, В.О. Коновалової, М.І. Панова, С.О. Сафронова, В.В. Тіщенко, В.Ю. Шепітька, Б.В. Щура та інших дослідників.

Метою статті є визначення та структурування обставин, що підлягають встановленню при розслідуванні фактів нанесення тілесних ушкоджень.

Викладення основного матеріалу. Відповідно до ст. 2 КПК України одним з головних завдань кримінального провадження є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідуванні і судового розгляду. У свою чергу, згідно з ч. 1 ст. 94 кодексу, оцінка як кожного окремого доказу, так і сукупності зібраних доказів повинна ґрунтуватися на всебічному, повному й неупередженому дослідженні усіх обставин кримінального провадження. Коло цих обставин визначається виходячи з положень як кримінально-процесуального (ст. 91 КПК України), так і кримінального законодавства (статті 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 345, 345?, 346, 377, 398, 405, 406, 431, 433 КК України), що визначають кримінально-правові ознаки злочинів, пов'язаних з нанесенням

тілесних ушкоджень.

Що стосується наукової термінології, яка використовується для позначення кола цих обставин, то фахівцями використовуються різні терміни - «обставини, що підлягають доказуванню» [10; 1, 38-42; 4, 27-29], «обставини, що підлягають встановленню» [8, 113; 7, 7-8; 9, 57-59; 3, 137], а також «обставини, що підлягають з'ясуванню» [6, 103-108; 2, 13].

Слід погодитись з позицією фахівців, що категорія «обставини, що підлягають встановленню» є значно ширшою за предмет доказування в розумінні кримінально-процесуального законодавства, і більш прийнятною для розробки окремої криміналістичної методики [9, 57-59]. Запропонований окремим вченими термін «обставини, що підлягають з'ясуванню», на наш погляд, за своїм змістовним наповненням є, по суті, тотожним категорії «обставини, що підлягають встановленню». Саме останній термін, ураховуючи його традиційність для криміналістичної науки, і буде використовуватись у цій роботі.

Обставини, що підлягають встановленню, під час розробки окремої криміналістичної методики необхідно визначати у вигляді систематизованого, максимального детального переліку, що відображає специфічні особливості розслідування відповідної категорії злочинів. На нашу думку, вказані обставини є підстави структурувати у вісім окремих груп.

1. Обставини, що відносяться до події злочину.

Факт протиправного заподіяння тілесних ушкоджень. Слід мати на увазі, що тілесні ушкодження можуть бути нанесені особі внаслідок різних обставин, і далеко не всі з них є протиправними: побутові, виробничі і спортивні травми, нещасні випадки, стихійні лиха і небезпечні природні явища, окремі захворювання, дорожньо-транспортні пригоди, членушкодження, власне протиправне насильство та ін.

Місце заподіяння тілесного ушкодження. Необхідно максимально точно встановити просторові межі, в яких відбувалось протиправне посягання на тілесне здоров'я потерпілого: населений пункт, вулиця, номер будинку та квартири, поверх, кімната, двір, парк, дорога, громадське місце, місце стихійного відпочинку, спортивна споруда, природні об'єкти (ліс, поле, берег річки та ін.), дорога тощо. Точне встановлення місця нанесення тілесних ушкоджень дає можливість не лише з'ясувати повну картину події злочину, а й надає змогу виявити наявні сліди злочину, речові докази, встановити очевидців події.

Криміналістами справедливо відзначається, що встановлення точного місця нанесення тілесних ушкоджень також є необхідним для перевірки показань обвинуваченого, потерпілого, свідків, у тому числі для перевірки алібі. Якщо злочинець невідомий потерпілому, то встановлення точного місця вчинення злочину і особливостей прилеглої території допомагає слідчому у встановленні свідків події [4, 28-29].

В ході розслідування слід встановити, чи не розвивалися події у різних місцях.

Час нанесення тілесних ушкоджень - рік, місяць, день і час. Встановити час необхідно якомога точніше, оскільки це дозволить з'ясувати обставини, що передували нанесенню тілесних ушкоджень, хід та тривалість протиправних дій, а також події, що відбувались після вчинення злочину. Встановлення даної обставини дозволяє перевірити і алібі підозрюваного (обвинуваченого).

Необхідно враховувати, що нанесення потерпілому тілесних ушкоджень може відбуватися поступово, іноді протягом тривалого часу. В останньому випадку слід встановити, які саме насильницькі дії і в якій послідовності вчинялись у певні проміжки часу.

Якщо встановити точний час нанесення тілесних ушкоджень не виявляється за можливе, слід визначити час доби або інтервал у часових межах.

Встановити час нанесення тілесних ушкоджень можливо шляхом допиту свідків, потерпілого, підозрюваного (обвинуваченого), під час огляду місця події, за результатами освідування або судово-медичної експертизи, а також за допомогою інших слідчих (розшукових) дій.

Спосіб нанесення тілесних ушкоджень. Інформація про спосіб вчинення злочинів зазначеної категорії становлять дані щодо сукупності прийомів і методів, знарядь і засобів, а також вчинюваних з їх використанням конкретних дій з підготовки і вчинення злочину.

Перш за все, необхідно визначити, чи проводились злочинцем дії з підготовки вчинення злочину, у чому ці підготовчі дії полягали: створювалися умови для вчинення злочину, усувалися перешкоди, використовувалися приводи для зустрічі з потерпілим, заздалегідь вивчалася місце майбутнього вчинення злочину, створювалося штучне алібі тощо. Слід встановити, яким чином підбиралися знаряддя і засоби злочину (виготовлялися, пристосовувалися, купувалися, викрадалися тощо). Необхідність встановлення наявності підготовчих дій є важливим для встановлення форми вини особи та інших ознак суб'єктивної сторони складу злочину. Обов'язково слід встановити, чи не був спосіб приготування до вчинення злочину окремо протиправним.

При встановленні способу нанесення тілесних ушкоджень слід також встановити:

- завдяки яким саме діям нанесено тілесні ушкодження, способи нанесення ударів, правою чи лівою рукою, ногами, головою, їх направленість і силу, кількість та частоту, розташування особи, що завдавала ушкодження, потерпілого і інших учасників конфлікту в момент нанесення кожного ушкодження;

- знаряддя і засоби нанесення тілесних ушкоджень: вогнепальна і холодна зброя, інші предмети, у тому числі побутові (кухонні ножі, молотки, вивертки тощо), отруйні речовини, вибухові пристрої, тварини, транспортні засоби та ін. Слід встановити, кому саме належали знаряддя і засоби вчинення злочину (злочинцю, потерпілому, третім особам тощо).

Необхідно з'ясувати, чи не нанесено тілесні ушкодження способом, що має характер особливого мучення, що має значення для кваліфікації за ч. 2 ст. 121 КК України.

У випадку, якщо нанесення тілесних ушкоджень здійснено кількома особами, слід визначити характер і ступінь участі у вчиненні злочину кожного з них, а також чи була в них змова на нанесення тілесних ушкоджень потерпілому. Окремо слід встановити, чи є серед співучасників неповнолітні.

При встановленні способу вчинення злочину необхідно визначити характер і послідовність дій потерпілого під час конфлікту - чи приймалися ним міри захисту, характер і інтенсивність таких дій. Слід з'ясувати, чи не заподіяно тілесні ушкодження у стані необхідної оборони, крайньої необхідності, чи не при перевищенні меж необхідної оборони.

Необхідно визначити, чи не супроводжувалося на-

несення тілесних ушкоджень іншими кримінально-карними діями (згвалтування, вилучення майна, угон транспортного засобу тощо).

Характер шкоди, спричиненої здоров'ю та розмір збитків, заподіяних злочинцем. Під час розслідування злочинів зазначеної категорії слід встановити характер, локалізацію, ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, а також механізм їх виникнення і причинно-наслідковий зв'язок між насильницькими діями та наявними тілесними ушкодженнями.

При визначенні тяжкості тілесного ушкодження і розміру збитків, заподіяних злочинцем, під час розслідування необхідно з'ясувати:

- 1) чи не спричинило тілесне ушкодження: втрати органу або його функцій; душевної хвороби; розладу здоров'я, поєднаного з утратою працездатності; переривання вагітності; знівечення обличчя;
- 2) ступінь втрати потерпілим працездатності;
- 3) тривалість розладу здоров'я, викликаного заподіянням тілесного ушкодження;
- 4) якого матеріального збитку зазнач потерпілий у результаті злочину [5, 72].

Розмір спричиненої майнової шкоди визначається насамперед виходячи з суми витрат на лікування потерпілого. Якщо шкода потерпілому не обмежувалась розладом здоров'я і витратами на лікування, слід встановити і інші збитки, заподіяні потерпілому - втрата заробітної плати або іншого доходу, вартість пошкодженого майна, виклади закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого (якщо лікування здійснювалось за бюджетні кошти).

У випадку настання смерті потерпілого слід встановити наявність (відсутність) причинного зв'язку між тілесними ушкодженнями і смертю особи.

Дії особи по приховуванню злочину - знищення або маскування слідів злочину, перешкоджання явці свідка, потерпілого, тиск на них з метою відмови від дачі показань або дачі неправдивих показань тощо.

2. Винуватість особи у вчиненні злочину. Встановленню підлягають обставини, які характеризують психічне ставлення особи до вчинюваних нею насильницьких дій та наслідків суспільно небезпечного діяння. Зазначені обставини мають вирішальне значення для встановлення форми вини, мотивів, цілей насильницьких дій та інших компонентів суб'єктивної сторони складу злочину і правильної кваліфікації діяння.

Перш за все, слід встановити, навмисно чи з необережності нанесено тілесне ушкодження. Так, саме з'ясування змісту умислу дозволяє розмежувати умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть (ч. 2 ст. 121 КК України), та умисне вбивство.

Мотиви нанесення тілесних ушкоджень можуть бути найрізноманітнішими. Для їх встановлення доцільно визначити характер міжособистісних стосунків злочинця і потерпілого до вчинення злочину, наявність між ними конфліктів або інших ситуацій провокуючого характеру; чи не сприяла насильницьким діям аморальна або протиправна поведінка самого потерпілого. Мотиви расової, національної або релігійної нетерпимості є кваліфікуючими ознаками відповідно до ч. 2 ст. 121 та ч. 2 ст. 122 КК України.

Під час досудового розслідування слід встановити мету, з якою конкретній особі нанесено тілесні ушкодження. Нанесення тілесних ушкоджень може являти собою як кінцеву мету і не переслідувати інших цілей,

так і проміжну мету - заволодіти чужим майном, приховати інший злочин, полегшити його вчинення та ін. Слід мати на увазі, що мета залякати потерпілого або інших осіб є кваліфікуючою ознакою за ч. 2 ст. 121 та ч. 2 ст. 122 КК України.

Характеризуючи обставини, що встановлюють суб'єктивну сторону заподіяння тілесних ушкоджень, слід погодитись з позицією С.О. Сафронова щодо необхідності врахування особливостей поведінки злочинця після вчинення злочину - надавав допомогу жертві, чи навпаки, заважав цьому, висловлював жаль стосовно того, що трапилось, або навпаки, виправдовував свої дії тощо [9, 60-61].

Важливе, іноді вирішальне, значення має встановлення емоційного і психофізіологічного стану особи в момент заподіяння тілесного ушкодження. Стан сильного душевного хвилювання (фізіологічний афект), викликаний насильством, тяжкою образою або іншими незаконними діями з боку потерпілого, за умови нанесення останньому умисного тяжкого тілесного ушкодження, є обставиною, що тягне відповідальність за ст. 123 КК України.

Також слід встановлювати, чи не вчинено злочин у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння.

3. Обставини, які характеризують особу підозрюваного (обвинуваченого):

- автобіографічні дані: прізвище, ім'я та по батькові, дата народження, стать, освіта, професія, сімейний стан, місце народження і місце проживання;

- відомості про судимість;

- інтелектуальні та психофізичні якості, наявність (відсутність) фізичних та психічних вад, раніше перенесених важких захворювань, черепно-мозкових травм. Встановлення вказаних обставин має значення насамперед для вирішення питання про осудність особи. Важливе значення має встановлення певних фізичних якостей особи, наявність в неї спеціальної, у тому числі спортивної, підготовки, володіння навичками спортивних і бойових двобоїв;

- обставини, що характеризують підозрюваного (обвинуваченого) у побуті, на роботі і навчанні;

- додаткові обставини, які встановлюються у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені неповнолітніми (ст. 485 КПК України): повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього, стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси, які необхідно врахувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру, ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння, умови життя та виховання неповнолітнього.

4. Обставини, які характеризують особу потерпілого:

- автобіографічні дані, чи не є потерпілий неповнолітнім, малолітньою особою або особою похилого віку;

- наявність або відсутність в потерпілого судимостей;

- фізичний і психічний стан потерпілого під час заподіяння йому тілесних ушкоджень, чи не знаходився він у безпорадному стані або іншому залежному становищі від особи, яка завдала тілесних ушкоджень;

- обставини, які характеризують потерпілого за місцем проживання, роботи, навчання, його репутація;

- характер відносин між потерпілим та підозрюваним (обвинуваченим), наявність між ними конфліктів чи іншого негативного досвіду спілкування. Фахівцями відзначається, що між обвинуваченим і потерпілим можуть існувати різні форми і види зв'язків: побутові та виробничі, особисті та службові, постійні та періодичні.

дичні, випадкові та ін. Знання таких зв'язків і відносин дає можливість оцінити злочин у всій повноті його обставин, правильно визначити мотив і мету дій злочинця і, в кінцевому підсумку, точно кваліфікувати й оцінити злочинну подію [8, 118].

5. Обставини, що впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, обтяжують чи пом'якшують покарання. Коло вказаних обставин визначено насамперед у ст. ст. 66, 67 КК України.

6. Обставини, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження - заподіяння тілесного ушкодження у стані необхідної оборони (ст. 36 КК України) і уявної оборони (ст. 37 КК України), під час дій, спрямованих на затримання особи, яка вчинила злочин (ст. 38 КК України), у стані крайньої необхідності (ст. 39 КК України), під впливом фізичного або психічного примусу (ст. 40 КК України), в умовах виправданого ризику (ст. 41 КК України) та під час виконання спеціального завдання з попередження та розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 43 КК України). Також встановленню підлягають обставини, з якими кримінально-процесуальний закон пов'язує закриття кримінального провадження (ст. 284 КПК України) - смерть підозрюваного (обвинуваченого), існування вироку по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили та ін.

7. Обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання. Коло цих обставин визначається з урахуванням положень розділів IX та XII КК України.

8. Розмір процесуальних витрат (гл. 8 КПК України).

Висновки. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування нанесення тілесних ушкоджень, є важливим елементом криміналістичної методики розслідування злочинів даної категорії. Коло цих обставин визначається виходячи з положень як кримінально-процесуального (ст. 91 КПК України), так і кримінального законодавства (статті 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 345, 345?, 346, 377, 398, 405, 406, 431, 433 КК України), що визначають кримінально-правові ознаки злочинів, пов'язаних з нанесенням тілесних ушкоджень. Обставини визначаються у вигляді систематизованого, максимально детального переліку, що відображає специфічні особливості розслідування злочинів, пов'язаних з нанесенням тілесних ушкоджень. Правильне їх визначення дозволяє оптимізувати процес досудового розслідування і вирішити передбачені ст. 2 КПК України завдання кримінального провадження.

Література

1. Буданова В.С. Обстоятельства, подлежащие доказыванию по уголовному делу, как важнейший элемент частных криминалистических методик / В.С. Буданова // Вестник криминалистики. - 2001. - Вып. 2. - С. 38-42.
2. Журавель В.А. Обставини, що підлягають з'ясуванню, у структурі криміналістичної методики / В.А. Журавель // Теорія та практика судової експертизи та криміналістики. - 2010. - Вип. 10. - С. 12-29.
3. Иванов А.Н., Иванова В.Г. Обстоятельства, подлежащие установлению, в структуре криминалистической методики расследования преступлений // Вестник Саратовской государственной академии права. - 2010. - № 5. - С. 136-139.
4. Карева А.А. Предмет доказывания при расследовании умышленного причинения вреда здоровью / А.А. Карева, С.В. Дубровин // Закон и право. - 2006. - №2. - С. 27-29.
5. Керівництво з розслідування злочинів: науково-практичний посібник / В.Ю. Шепітько, В.О. Конової, В.А. Журавель та ін.; За ред. В.Ю. Шепітька. - Х.: Одиссей, 2009. - 960 с.
6. Коваленко А.В. Обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів / А.В. Коваленко // Право і безпека. - 2016. - № 1 (60). - С. 103-108.
7. Методика расследования насильственных преступлений: Метод. Указания по спецкурсу / Сост. М.Н. Каплин. - Ярославль: Яросл. гос. ун-т, 2002. - 31 с.
8. Розслідування злочинів проти особи: керівництво для слідчих / С.В. Ківалов, Ю.П. Аленін, Є.Л. Стрельцов, В.В. Тіщенко; відп. ред.: С.В. Ківалов, Є.Л. Стрельцов. - Одеса: Юридична література, 2014. - 208 с.
9. Сафронов С.О. Методика розслідування умисного заподіяння тяжких і середньої тяжкості тілесних ушкоджень. - Х.: Видавництво «С.А.М.», 2003. - 175 с.
10. Сахарова Е.Г. Общие вопросы расследования преступлений, связанных с причинением вреда здоровью / Е.Г. Сахарова // Научно-методический электронный журнал «Концепт». - 2015. - Т. 13. - С. 3996-4000 [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://e-koncept.ru/2015/85800.htm>.

*Загородній І.В.,
Аспірант кафедри криміналістики
НУ «Одеська юридична академія»
Надійшла до редакції: 21.02.2017*

УДК 343.3

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДМЕТУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЯКИЙ ВЧИНЕНО У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ

Заєць О. М.

У статті розглянуто питання предмету злочину, який вчинено у сфері страхування. Зроблено висновок про те, що предмет злочину, який вчинено у сфері страхування є обов'язковий для всіх злочинів, але обов'язковий для предметних складів злочинів елемент, яким можуть бути нерухоме майно (нерухомість); рухоме майно: грошові кошти, цінні папери, банківські метали та інше рухоме майно, що має визначену вартість, а також майнові права на цю рухомість та майнові вигоди; послуги, інформація, результати інтелектуальної, творчої діяльності та інші об'єкти права інтелектуальної власності, які мають

матеріальний вираз, з властивостями яких та з вказівкою на які закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність складу злочину в діяннях особи.

Ключові слова: страхування, предмет злочину, кримінальне правопорушення, шахрайство, майно, гроші, цінні папери, страхова виплата, страхова премія.

В статье рассмотрены вопросы предмета преступления, который совершен в сфере страхования. Сделан вывод о том, что предмет преступления, который совершен в сфере страхования является необязательный для всех

© О.М. Заєць, 2017